

زندگینامه استاد فقید زنده‌یاد دکتر حسین حبیبی کاسب « پدر علم خاک‌های جنگلی و مرتعی ایران »

وحید اعتماد*

* دانشیار دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران
پست الکترونیک: vetemad@ut.ac.ir

◀ قایقی خواهیم ساخت
خواهم انداخت به آب
دور خواهیم شد از این خاک غریب
که در آن هیچ کسی نیست که در بیشه عشق
قهرمانان را بیدار کند

یکی از شخصیت‌های علمی دانشگاه تهران، که در طول عمر کوتاهشان، علاوه بر علوم جنگل، مرتع و منابع طبیعی کشور، بر آموزه‌های اخلاقی و انسانی تأثیر بسیاری بر جای گذاشت، استاد فقید، زنده‌یاد دکتر حسین حبیبی کاسب بودند که به حق باید ایشان را «پدر علم خاک‌های جنگلی و مرتعی ایران» نامید.

در خرداد ماه سال ۱۳۲۰ شمسی، درست سه ماه پیش از حمله نیروهای شوروی سابق به ایران و تصرف مناطق شمال کشور، در خانواده‌ای متوسط در شهر چالوس فرزندی چشم به جهان گشود

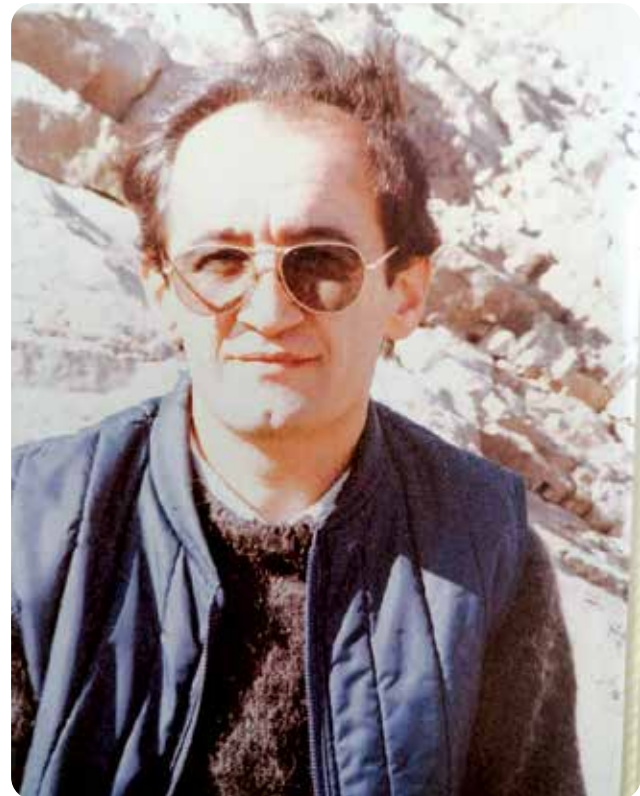
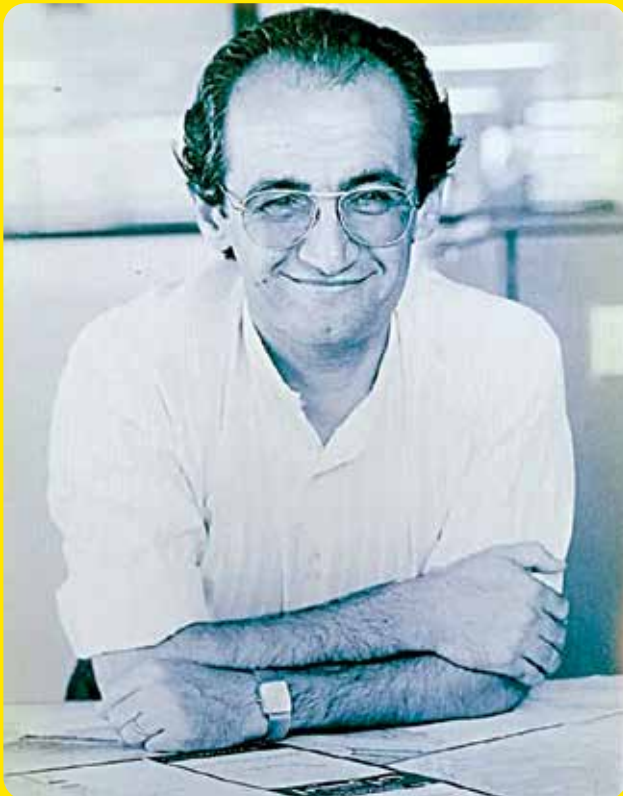
دانشمندان ایرانی

که پدرش نام مبارک «حسین» را بر وی نهاد. حسین حبیبی کاسب دوره دبستان را در یکی از مدارس شهر به پایان رساند و در زمانی که هنوز سیزده سال بیشتر نداشت، مادر خود را پس از یک دوره بیماری طولانی از دست داد. وی با غم سنگین بی‌مادری و مشقت‌های فراوانی که به وی تحمیل می‌شد، تحصیلات متوسطه را در دبیرستان‌های چالوس با درجه ممتاز به پایان رساند. او مجبور بود برای امور زندگی در هنگام تحصیل در کارخانه حریربافی چالوس که کانون فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی آن دوران به حساب می‌آمد، به کار مشغول شود. تأمین معاش زندگی و مشقت‌های فراوان تأثیر عمیقی بر اراده خستگی‌ناپذیر، بینش و تفکر اجتماعی و سیاسی او نهاد. سختی راه در این مرحله از زندگی موجب شد با کوله‌باری از عشق به مردم، به انسانی با تجربه و سردوگرم چشیده روزگار تبدیل شود. حسین حبیبی کاسب با چنین پیشینه فکری، علمی و بینشی برگرفته از تنش‌های اجتماعی عصر خویش، در سال ۱۳۴۰ (ش) پس از اتمام دوره دبیرستان وارد دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران شد. همواره در برابر ناملازمات و سختی‌های زیاد با درایتی که ناشی از علم، اخلاق، اخلاص و صمیمیت ایشان بود، می‌ایستاد و جایگاه خود را در سنگر مبارزه با ظلم و جور حفظ می‌کرد. دوران تحصیلات دانشگاهی ایشان با حوادثی مانند زلزله بوئین‌زهرا و سیل جوادیه تهران مصادف بود. حس انسان‌دوستی و بینش اجتماعی وی سبب شد به‌فوریت به یاری هموطنان سیل‌زده و زلزله‌زده بشتابد. ایشان با مدیریتی که از خود بروز داد، بخش بزرگی از دانشجویان را به مشارکت در این امر تشویق کرد و کمک‌های مالی و خدمات

بسیاری را برای سانحه‌دیدگان و نیازمندان فراهم نمود. در روزهای اول ورود به محیط دانشکده کشاورزی بر حسب اتفاق، با دانشجویی اهل تهران آشنا شد، با گفت‌وگوهای بعدی و به سبب حسن اخلاق، تفاهم و همدلی در نهایت هم‌اتاقی شدند و گذر زمان و دست تقدیر چنان سرنوشتی برایشان رقم زد که تا آخر عمر دوست و همکار همدیگر باقی بمانند.

پس از اینکه در سال ۱۳۴۱ (ش) انستیتوی جنگل و مرتع از دانشکده کشاورزی جدا شد، دو یار و دوست همراه، حسین حبیبی کاسب و داوود پارسا پزوه، رشته جنگل و مرتع را برای ادامه تحصیل انتخاب نمودند و در سایه تلاش و کوشش فراوان در همه فعالیت‌های آموزشی به درجه علمی ممتاز نائل شدند. به نقل از دوستان و استادان، ایشان همیشه در کلاس استاد جنگل‌شناسی، پرفسور تریگوبوف، با علاقه‌مندی فراوان شرکت می‌نمود و با توجه به تیزهوشی و ذکاوتی که از خود نشان می‌داد، مورد توجه و تشویق استادان انستیتو قرار می‌گرفت. در سال ۱۳۴۴ (ش) با درجه فوق‌لیسانس از انستیتوی جنگل و مرتع دانشکده کشاورزی فارغ‌التحصیل شد. تلاش‌های علمی ایشان موجب شد تا به‌عنوان نفر برتر رشته جنگل و مرتع معرفی شود و بورسیه تحصیلی کشور فرانسه به ایشان تعلق بگیرد. حسین حبیبی کاسب در سال ۱۳۴۵ (ش) و به همراه دوست و هم‌اتاقی خود، با عزمی وصف‌ناپذیر و با عشقی فراوان و با آغوشی باز برای فراگیری علوم جنگل عازم کشور فرانسه شدند و در دانشکده آب و جنگل نانسی فرانسه به مدت پنج سال تحصیل کردند، مهندس داوود پارسا پزوه در رشته تکنولوژی چوب ثبت‌نام نمود اما مهندس حبیبی کاسب

در کشور سوئیس در زمینه تثبیت خاک جاده‌های جنگلی، سال ۱۳۶۴ (ش) در دانشکده پلی تکنیک زوریخ سوئیس در زمینه فیزیک خاک و هیدرولوژی جنگل و سال ۱۳۶۵ (ش) تا سال ۱۳۶۶ (ش) در دانشگاه مک‌کوای استرالیا در زمینه ارزیابی اراضی و مدیریت اراضی. در سال ۱۳۶۶ (ش) مصادف با حملات وحشیانه حزب بعث عراق که شهرهای ایران از زمین و هوا با بمب و موشک مورد حمله بودند، فرصت مطالعاتی دکتر حبیبی کاسب به پایان رسید و این زمان آزمایش و امتحان این استاد ایرانی بود، آیا در چنین شرایطی به ایران باز می‌گردد؟ یا به خاطر شرایط سخت جنگی و حفظ جان در استرالیا می‌ماند؟ البته که ایشان، این سرباز علمی کشور، همچون مردان سلحشور جبهه‌های جنگ ایران و عراق کمر همت می‌بندد و سربلند و با افتخار و بدون کمترین هراسی به دل به همراه همسر وفادار و دو فرزند خود به کشور برمی‌گردد. ایشان همواره تأکید داشتند من ترجیح می‌دهم زیر بمب و موشک در ایران باشم و به این مردم خدمت کنم.

چه دلنشین بود زنگ کلاسی که استادش از خاک صحبت می‌کرد، نه از خاک، بلکه از صمیمیت و یک‌رنگی برای دانشجویانش زمزمه می‌نمود. او به شیوه باران پر از طراوت تکرار بود، رشته کلامش اگرچه از خاک بود همیشه آن را به روشنایی و نور گره می‌زد. برای همه کسانی که در کلاس او حاضر می‌شدند نه یک استاد بلکه یک دوست و یک پدر بود و از این بابت با همکاران خود درباره مسائل دانشجویی مجادله می‌کرد. صمیمیت حضورش چنان بود که نه دانشجویان بلکه همه را به دور خود جمع می‌نمود. تکیه‌کلام استاد «ما جنگلبانان» همیشه در میان بچه‌ها رد و بدل می‌شد، در هنگام

رشته تیپولوژی خاک‌های جنگلی را انتخاب کرد. در بدو ورود به این دانشکده در همان سال دیپلم تخصصی خاک‌شناسی را با موفقیت اخذ کرد و به مدت دو سال کلاس‌های دیگری در مقطع فوق لیسانس گذراند و موفق به اخذ مدرک خاک‌شناسی شد. با توجه به موفقیت‌ها و کسب نمرات بالا بلافاصله دوره دکتری خود را زیر نظر استادان خاک‌شناسی این دانشکده شروع کرد و موفق شد مدرک دکتری تیپولوژی خاک‌های جنگلی را در سال ۱۳۴۹ (ش) دریافت کند.

دکتر حسین حبیبی کاسب در سال ۱۳۴۹ (ش) بعد از اتمام تحصیلات با کوله‌باری از علم و دانش با شور و هیجان و به قصد خدمت به میهن بازگشت و با توجه به نیازی که به خدمات ایشان در دانشکده جنگل‌داری وجود داشت در سال ۱۳۵۰ (ش) به‌عنوان استادیار خاک‌شناسی جنگل و مرتع مشغول به کار شد. وی با تعهد و پشتکار فراوان و با تواضع و فروتنی به امور آموزشی پرداخت و به‌سرعت برای دانشجویان آن دوره الگوی علم و اخلاق و همدلی شد و همیشه پشتیبان دانشجویان بود.

بین سال‌های استادیاری (۱۳۵۰) تا دانشیاری (۱۳۵۴)، چندین سمت اداری و علمی را از جمله سرپرست امور آموزشی و تحقیقاتی، مدیر گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی و سردبیر مجله منابع طبیعی ایران (دانشکده منابع طبیعی) بر عهده داشتند. در همین فاصله علاوه بر چنین مسئولیت‌هایی دوره‌های علمی را با استفاده از فرصت‌های مطالعاتی گذراندند، از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد: سال ۱۳۵۰ (ش) در کشور ازبکستان در زمینه جنگل‌کاری و احیای مناطق خشک و نیمه‌خشک، سال ۱۳۵۴ (ش)

تدریس درس خاک‌شناسی جنگل چنان صریح اصطلاحات و لغات فنی خاک را با احساس و صف‌ناپذیری ادا می‌کرد که با عاطفه به سطح خاک دست می‌کشیدیم. در جنگل هنگام تشریح پروفیل خاک، در زیر باران چترها را می‌بستیم تا فکر و خاطره را با گفتار او به مهمانی باران ببریم. مثل یک دوست به دانشجویانش نزدیک بود و برایشان از درس‌های زندگی‌اش نقل می‌کرد، از زمانی که محصل بود، سختی‌های زیادی که تحمل کرده بود و از تلاش‌های شبانه‌روزی‌اش برای رسیدن به هدفی که پیش‌رو داشت. او از بودن، پاک‌بودن و خوب‌بودن می‌گفت و رفتارهایش هم‌اندک‌گفتارهایش بود. این چنین بود که دانشجویانش او را در قله‌های رفیع معنویت پیدا کردند، آنانی که شاگردش بودند خاطرات و ارثیه اخلاقی خوبی از وی به ارث بردند. استاد فقید فردی فوق‌العاده منظم، بسیار دقیق، حساس، با وجدان کاری بالا، علاقه‌مند و دلسوز بودند. در کلاس درس جدی بودند و در اداره کلاس مقررات خاصی داشتند، همواره با سهل‌ترین مثال‌ها مفاهیم سخت و سنگین درس شیمی خاک را به دانشجویانشان آموزش می‌دادند.

عشق و علاقه ایشان به مسائل آموزشی و تاریخ دانشکده به حدی بود که به فکر افتادند تا پرونده‌ای فراهم نمایند، این پرونده دوجلدی شامل نشانی کامل به همراه تصویر و سال فارغ‌التحصیلی همه دانشجویانی بود که از ابتدای تأسیس رشته جنگل و انستیتوی جنگل و مرتع به تحصیل مشغول بودند. ایشان با این اقدام اثر ارزشمندی را از خود به یادگار گذاشتند و بخشی از تاریخ دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران را ثبت کردند. اعتقاد ایشان در امر آموزش دروس جنگل و مرتع بیشتر به اجرای عملیات صحرایی و کارهای میدانی آن هم با مشارکت چند نفر از استادان دروس مختلف بود.

به این ترتیب همیشه با مشارکت سایر استادان عملیات صحرایی اجرا می‌شد، در حقیقت عملیات میدانی به میزگردی برای مباحث خاک‌شناسی، جنگل‌شناسی و جنگل‌کاری تبدیل می‌شد و با این اقدام کیفیت آموزش دروس خود را افزایش می‌داد.

دکتر حسین حبیبی کاسب در سایه تلاش‌های علمی و فعالیت‌های اجرایی و همکاری با سازمان‌های مربوطه مانند سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، سازمان محیط‌زیست، سازمان بوستان‌ها و فضای سبز سراسر کشور و همکاری با دانشگاه‌های مختلف منابع طبیعی و مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع ایران به سرعت شهرت ملی پیدا نمود، ره‌آورد این همکاری‌ها اجرای طرح‌های متعدد پژوهشی بود که منجر به تولید علم و انتشار مقالات متعدد شد. استاد حبیبی کاسب توانستند بعد از شانزده سال کار و تلاش علمی و چاپ مقالات زیاد داخلی و خارجی و اجرای بیش از ۱۴ طرح تحقیقاتی در سال ۱۳۶۶(ش)، به مقام استاد ممتازی دانشگاه تهران نائل شوند.

ایشان در طول عمر پربار علمی خود پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تعداد زیادی از دانشجویان مقاطع کارشناسی‌ارشد و دکتری را

راهنمایی کردند و همواره عادت داشتند در عملیات میدانی دانشجویان حضور پیدا کنند و در عرصه دانشجویان را راهنمایی کنند. امروز هر یک از دانشجویان ایشان در دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقات به‌عنوان پژوهشگر یا عضو هیئت‌علمی مشغول به کار هستند، برخی از آنان نیز به مقام بازنشستگی رسیده‌اند. متأسفانه اجل مهلت نداد تا این استاد خود یافته‌های علمی‌شان را آن‌طور که سلیقه‌شان بود به کتابی تبدیل نمایند، به همین خاطر پس از درگذشت ایشان استاد وی زنده‌یاد دکتر منوچهر زرین‌کفش، استادتمام خاک‌شناسی دانشکده کشاورزی، اهتمام ورزیدند و کتابی را از مجموعه کارهای ایشان با عنوان «خاک‌شناسی جنگل» تهیه کردند و توسط انتشارات دانشگاه تهران به چاپ رساندند تا یادگاری باشد از فعالیت‌های استادی که به ایران و خاکش عشق می‌ورزید. این کتاب تاکنون بارها و بارها توسط بسیاری از دانشجویان جنگل‌داری کشور استفاده شده است و یکی از منابع علمی برای متخصصین علوم خاک جنگل محسوب می‌شود.

استاد حبیبی کاسب در یکی از روزهای سرد و بارانی اواسط زمستان (هجدهم اسفندماه سال ۱۳۶۶) درحالی‌که طبیعت برای نوشدن آماده می‌شد، با قرار قبلی و با وجود مشکلات سفر و نهمی اطرافیان به‌خاطر بدی آب‌وهوا برای بازدید و راهنمایی یکی از دانشجویانش عازم خطه شمال شد. در کمال تأسف و ناباوری در نزدیکی شهرستان رشت، در گرگ‌ومیش هوا، شرایط بد آب‌وهوا و لغزندگی جاده دچار سانحه رانندگی شد و به سوی معبود خویش شتافت و همه دوستدارانش را تنها گذاشت.

تشییع پیکر زنده‌یاد حسین حبیبی کاسب در محوطه دانشکده منابع طبیعی در حالی انجام می‌شد که هیچ‌کس باور نداشت این آخرین دیدار او با یاران و همکاران و دانشجویانش باشد. کسی که به خاک وطن خدمت کرد برای همیشه در خاکی که به آن عشق می‌ورزید، آرام گرفت و مشعل علم خاک‌شناسی را به شاگرد خوش استاد گرانقدر دکتر محمد جعفری و استاد فقید زنده‌یاد دکتر قوام‌الدین زاهدی سپرد.

دل‌نوشته فرزند استاد زنده‌یاد دکتر حبیبی کاسب

مطمئن باش که هرگز نروی از دل ما

مگر آن روز که در خاک بود منزل ما

ای نازنین پدر، یگانه یار و یاورم، چگونه غروب خورشید درخشان وجودت را باور کنم. نه، تو هرگز نمرده‌ای چون فرشته‌وار به ملکوت‌اعلا پیوسته و با پرواز بی‌بازگشت خود به کهکشان‌ها مرا در غم هجر ابدی خود غرق ماتم کرده‌ای. بعد از تو خنده‌ها به گریه و شادی‌ها به ماتم بدل شده‌اند. شمع وجودت، هستی‌بخش زندگیم بود. پدر خوبم، ای همه خوبی‌ها با فرا رسیدن ۱۸ اسفند به گلستان پرگل زیبایی که تو در آنجا غنوده‌ای و گل معطر وجودت آنجا را عطرآگین نموده می‌آیم و بر تربت پاکت بوسه می‌زنم و از درگاه قادر متعال برایت طلب مغفرت و آمرزش می‌نمایم.

تندباد اجل گل عطرآمیزی از گلزار خانوادگی ما را پژمرد و به آسمان‌ها برد. چند سالی از خاموشی شمع پرفروغ زندگیت گذشت

و آنان که به یاد تو گریستند، پروانه‌وار سوختند. گذشت زمان قادر نیست لحظه‌ای تو را از یادمان ببرد، شک ندارم تو با آن همه صفا و پاکی جایی جز بهشت خدا نداری. به همین مناسبت تربت پاکت را با گل‌های سرخ پوشانده و به اشک غم آبیاری می‌کنیم.

روزهایی را که با پرواز یاد تو در دشت غم‌انگیز عمرمان می‌گذشت بر دوش خمیده می‌کشیم تا روزی تو ما را با خود به دشت پرستاره اندیشه‌های دور به مرز ناشناخته ابدیت، به کوچه‌باغ‌های خاطره‌های گریزپا به بیکران عالم پندار برده و از رنج فراق رهایمان سازی.

زندگی بدون تو حکایتی تلخ است و لحظه‌هایش آکنده از درد و غم، به هر کجا می‌نگریم سیمای نازنینت، ایمان و تقویت، گذشت و فداکاریت، محبت و متانت، نیکی و انسانیت، خوش‌رویی و مردم‌داریت در نظرمان مجسم و صدای گرم‌ت در گوشمان طنین‌انداز است. آخر چگونه می‌توان وجود سراسر از مهر و محبت تو را فراموش کرد؟ بدان که تو همیشه در جمع مایی و در قلب ما، چرا که ما با یاد تو زنده‌ایم، با اندوهی فراوان و سوزی از دل‌برخاسته می‌گوییم که در سوگت نشسته‌ایم. همسر و پدری که با رفتار و کردارش و صورت ساکت و کم‌حرفش جگرمان را می‌سوزاند. هرچند هنوز باور نداریم این گل از دست‌رفته‌مان هم‌آغوش خاک گشته، تو امانت حق بودی و به لقاءالله شتافتی.

سارا حبیبی کاسب

توصیف استاد فقید زنده‌یاد دکتر حبیبی کاسب از زبان همسرش همسر، مرحوم دکتر حسین حبیبی کاسب در سال ۱۳۴۴ شمسی پس از اخذ مدرک فارغ‌التحصیلی در رشته خاک‌شناسی و به دلیل شایستگی برای ادامه تحصیل در رشته خاک‌شناسی جنگل، بورسیه کشور فرانسه شدند. در سال ۱۳۴۶ (ش) زمانی که ایشان مشغول تحصیل در دانشکده شهر نانسی بودند من نیز دانشجوی رشته داروسازی آن دانشکده بودم و همان‌جا با ایشان آشنا شدم و این آشنایی به ازدواج منجر شد. ثمره زندگی مشترکمان دو دختر هستند. پس از فارغ‌التحصیلی با درجه دکتری از دانشکده فوق به دلیل عشق و علاقه ایشان به وطن، عازم ایران شدیم. پس از بازگشت ایشان

بلافاصله در دانشکده جنگل‌داری در بخش خاک‌شناسی جنگل مشغول به کار شدند. ایشان برای تحقق اهداف خود در احداث آزمایشگاه خاک‌شناسی زحمات زیادی کشیدند، بی‌تردید می‌توان گفت بخش خاک‌شناسی ثمره یک عمر تلاش بی‌وقفه ایشان است.

مرحوم دکتر حبیبی کاسب انسانی آرام درعین حال جدی در امور مربوط به کار و خانواده بودند. در حقیقت ایشان محقق خستگی‌ناپذیر، انسانی صادق، منظم و فعال در کلیه امور زندگی بودند. ایشان وابستگی شدیدی به خانواده خود داشتند و تنها در مواردی که به سبب علاقه شدید به کار مجبور به مأموریت بودند از آنها دور می‌شدند.

به‌طور اجمالی می‌توان گفت ایشان به سه چیز علاقه داشتند: وطن، خانواده و کار.

مرحوم حبیبی کاسب به‌طور چشمگیری به کشور خود و کمک به اعتلای علمی آن علاقه داشت تا آنجا که با وجود امکان ادامه تحقیق و زندگی در خارج از کشور ترجیح داد در کشور خود برای نیل به اهداف مقدسی که در سر می‌پروراند زندگی کند.

ایشان وقتی به موضوعی فکر می‌کردند تا به نتیجه جامعی نمی‌رسیدند آرام نمی‌شدند. به یاد دارم هنگام تنظیم رساله دکتری ابهامی برایشان پیش آمد که پاسخ آن را نمی‌دانستند. هرچند در این زمینه تحقیقات زیادی کردند، پاسخی به دست نیامد. روز دفاع یکی از استادان حاضر در جلسه درست سؤالی در همین زمینه پرسیدند، جالب آنکه مرحوم حبیبی کاسب با آرامش کامل پاسخ صحیح را ارائه دادند، پس از اتمام جلسه دفاعیه ایشان بیان کردند شب گذشته پاسخ پرسش در خواب به وی الهام شده است.

مرحوم دکتر حبیبی کاسب از روحیه بسیار بالایی برخوردار بودند. ایشان محقق پیگیر و جدی و پژوهشگری صادق بودند و در راه اعتلای سطح علمی دانشجویان همواره تلاش می‌کردند. ایشان بسیار خوش‌برخورد بودند و با جدیت همراه با متانت و خوش‌رویی به پرسش‌های بی‌وقفه دانشجویان پاسخ می‌دادند، همین برخورد همراه با احترام و متانت بود که رفتار شایسته و درخور را در سایرین برمی‌انگیخت.

در یک جمله می‌توان گفت مرحوم دکتر حسین حبیبی کاسب

همسری فداکار، پدري دلسوز، همکاري فرهیخته و درنهایت انسانی درخور و شایسته بودند که متأسفانه باوجود سجایای اخلاقی که داشتند پیش از بروز تمامی محسنات خود زود هنگام درگذشتند.

برنادت‌ماری حبیبی کاسب همسر مرحوم دکتر حسین حبیبی کاسب

سبز بود

بیشتر از آنکه آبی باشد

و همواره سرخ زیست

بهار

باغچه‌ای بود در دستانش

و صدایش بوی باران داشت

و چه زود معنی پرواز را

از لغت‌نامه آسمان

به تماشا نشست

وقتی کوچ می‌کرد

بغض رودها شکست

و درخت‌ها سیاه پوشیدند

و دیگر

کسی دست نوازش بر سر آواز قناری‌ها نکشید

جوان بود که رفت

و این قانون طبیعت است

که عمر گل‌های بهاری

اندک باشد

عباس احمدی، دانشجوی رشته مرتع و آبخیزداری

مقالات علمی زنده‌یاد استاد حسین حبیبی کاسب در نشریات علمی پژوهشی ایران

ردیف	عنوان	تاریخ انتشار	شماره	ناشر
۱	مبانی خاک‌شناسی جنگل	۱۳۷۱	-	دانشگاه تهران
۲	تیبولوژی خاک‌های جنگلی	۱۳۵۴-۱۳۵۰	-	دانشگاه تهران
۳	بررسی و مقایسه فرم‌های فسفر در چند تیپ از خاک‌های جنگلی	۱۳۵۱	۲۵	دانشکده منابع طبیعی
۴	تغذیه فسفات‌ده درختان نوئل در خاک‌های آهکی	۱۳۵۱	۲۶	دانشکده منابع طبیعی
۵	حاصلخیزی خاک‌های جنگلی	۱۳۵۱	۲۷	دانشکده منابع طبیعی
۶	بررسی تأثیر کنتورفارو در میزان ذخیره آب در خاک (با همکاری دکتر مقدم)	۱۳۵۲-۱۳۵۳	-	دانشکده منابع طبیعی
۷	بررسی تأثیر بافت خاک در میزان رویش راش در ایران	۱۳۵۳	۳۱	دانشکده منابع طبیعی
۸	اهمیت خواص فیزیکی خاک در گسترش گونه‌های جنگلی	۱۳۵۳	۳۱	دانشکده منابع طبیعی

۹	تأثیر کشت سوزنی‌برگان در میزان حاصلخیزی خاک	۱۳۵۳	-	دانشکده منابع طبیعی
۱۰	تأثیر جنگل در میزان آب	۱۳۵۳	-	دانشکده منابع طبیعی
۱۱	انتخاب خاک و تعیین مقدار کود لازم جهت اجرای خزانه‌های جنگلی	۱۳۵۳	۱۵	دانشکده منابع طبیعی
۱۲	خاک‌های مناطق خشک و نیمه‌خشک	۱۳۵۴-۱۳۵۵	۷۹	دانشکده منابع طبیعی
۱۳	تأثیر جنگل در خصوصیات کمی و کیفی آب	۱۳۵۴	۱۸۵-۱۹۳	
۱۴	بررسی وضعیت ازت، فسفر، پتاسیم و کلسیم خاک رانشستان‌های شمال ایران و نقش آنها در میزان رویش راش	۱۳۵۴	۶۷-۶۴	دانشکده منابع طبیعی
۱۵	تیپ خاک رانشستان‌های شمال ایران و تأثیر آنها در میزان رویش راش	۱۳۵۵	۱۲	دومین سمپوزیوم خاک‌شناسی ایران
۱۶	نگرشی به آموزش عالی در زمینه منابع طبیعی	۱۳۵۸	۸	سمینار بررسی مسائل و مشکلات منابع طبیعی ایران
۱۷	تأثیر رویشگاه در میزان زادآوری راش	۱۳۵۸	۱۱	دانشکده منابع طبیعی
۱۸	خاک‌شناسی عمومی مخصوص دانشجویان منابع طبیعی	۱۳۵۹	۱۷۸	دانشکده منابع طبیعی
۱۹	شناخت عوامل خاکی جهت انتخاب گونه در جنگل‌کاری	۱۳۶۰	۳۷	سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور، دفتر جنگل‌کاری و پارک‌ها
۲۰	روش‌های اندازه‌گیری خاک	۱۳۶۱	۳۹	دانشکده منابع طبیعی
۲۱	پراکنش پوشش علفی برحسب تیپ هوموس	۱۳۶۱	۱۰	دانشکده منابع طبیعی
۲۲	بررسی خاک‌های جنگل‌های بلوط شمال ایران (لوه گرگان) و نقش آن در کیفیت توده‌های جنگلی	۱۳۶۳	۲۱-۳۴	مجله منابع طبیعی ایران
۲۳	بررسی خاک‌های جنگل‌های راش شمال ایران و نقش آن در گسترش تیپ‌های مختلف رانشستان	۱۳۶۳	۱۶	مجله منابع طبیعی ایران
۲۴	بررسی خاک جنگل‌های مرمرز در استان مازندران و نقش آن در کیفیت توده‌های جنگلی	۱۳۶۳	۱۷-۳۶	مجله منابع طبیعی ایران
۲۵	شناخت استعداد خاک‌های جنگلی شمال ایران جهت جنگل‌کاری و احیای جنگل‌ها مجموعه مقالات و گزارش‌های سمینار جنگل‌کاری	-	۱۷	دفتر جنگل‌کاری و پارک‌ها، سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور
۲۶	بررسی وضعیت خاک و کیفیت توده‌های جنگلی سرخدار در ایران	۱۳۶۴	۱۳-۲۸	مجله منابع طبیعی ایران

مقالات منتشر شده خارجی در نشریات معتبر اروپا

ردیف	عنوان	تاریخ	ناشر
۱	Comparaison de trois methods de dosage dn phosphore dans divers types de sol foresticrs	1971	Bull.A.F.E.S
۲	Dosage dn phosphore assimilable dans les sols calcaires forestie,rs	1971	Bull.A.F.E.S
۳	Etude dendroclimatique du bois de Taxus baccata du nord de l,Iran	1986	Schweiz. A.Forestwes
۴	Etude radiodensitometique du du bois de Taxus baccata du nord de l,Iran. Ann Sci. Forst inpress.	1986	Schweiz. Z.Forestwes

طرح‌های پژوهشی اجرا شده

تاریخ	مسئولیت	عنوان طرح
۱۳۵۰	عضو گروه مطالعاتی	طرح آبخیزداری شهرستانک
۱۳۵۱	عضو گروه مطالعاتی	طرح آبخیزداری لونیز
۱۳۵۲	عضو گروه مطالعاتی	طرح مبارزه بهمن دلستانک
۱۳۵۶	عضو گروه مطالعاتی	طرح مرتع و آبخیزداری شمال قزوین
۵۷-۵۵-۱۳۵۳	مجری طرح	طرح مطالعاتی بهره‌برداری از اراضی شوکت‌آباد (بیرجند)
۱۳۵۸	مجری طرح	طرح تحقیقاتی بررسی رابطه خاک فرم درخت و کیفیت تکنولوژی چوب راش بلوط و ممرز در جنگل‌های شمال ایران
۱۳۵۹	عضو گروه مطالعاتی	طرح مطالعاتی تعیین اولویت منابع طبیعی در استان یزد (ناتمام)
۱۳۶۰	عضو گروه مطالعاتی	طرح مرتع و آبخیزداری منطقه طالقان میانی طرح هادی آبخیز شاندرمن
۱۳۶۳	عضو گروه مطالعاتی	طرح مرتع و آبخیزداری طالقان سفلی
۱۳۶۴	عضو گروه مطالعاتی	طرح مرتع و آبخیزداری منطقه دنبلید- فشنکدک طالقان
۱۳۶۵	عضو گروه مطالعاتی	طرح جامع بارگذاری سرخه‌حصار- خجیر
۱۳۶۶	عضو گروه مطالعاتی	طرح جامع مرتع‌داری دوگنبدان
۱۳۶۶	عضو گروه مطالعاتی	طرح جامع مرتع‌داری ماهو ممسنی

راهنمایی و مشاوره پایان‌نامه

ارائه‌کننده	عنوان	ردیف
خلیل‌اله خانی	بررسی رابطه پراکنش پوشش گیاهی با میزان شوری و رطوبت خاک در منطقه اشتهارد	۱
غلامعلی حلائی	بررسی زادآوری طبیعی راش در رانشستان‌های پایین‌بند شمال ایران	۲
اصغر جیحونی	بررسی چگونگی کشت و توسعه انواع تاغ در استان کرمان	۳
خسرو ثاقب‌طالبی	بررسی نیاز رویشگاه و نحوه زیست گونه پلت در جنگل خیرودکنار	۴
علی تیمورزاده	بررسی و مطالعه پوشش گیاهی در رابطه با واحدهای ژئومرفولوژی در منطقه دامغان	۵
حسین سردابی	بررسی سازگاری گونه‌های مختلف اکالیپتوس و کاج در شرق ساحل دریای خزر	۶
مجید سیف‌الهیان	بررسی قوه نامیه بذر گونه راش در جنگل‌های ناو اسالم	۷
تیمور رستمی	بررسی تأثیر برخی عوامل اکولوژیکی بر روی جوامع شمشادستان‌های شمال	۸
کاظم دوست‌حسینی	بررسی مسائل زادآوری در جنگل‌های خیرودکنار	۹
داوود درگاهی	بررسی خصوصیات مرفولوژیک و جنگل‌شناسی بلوط در ارتفاعات مختلف	۱۰
عباس علی‌محمدی	بررسی و مقایسه چگونگی رشد و توسعه نهال‌های سه گونه کاج در ظروف مخصوص و بستر کشت	۱۱
حمید عسگری‌خواه	مطالعه و ارزشیابی پوشش گیاهی حوزه لار از نظر برنامه‌ریزان مراتع	۱۲
سیدمرتضی طاهری	بررسی و رابطه شوری بافت و رطوبت خاک با رشد گونه گز در منطقه ده‌نمک سمنان	۱۳
نعمت‌اله صافی	بررسی و مطالعه روش‌های مختلف آماربرداری در جنگل خیرودکنار سری پاتم	۱۴
محمد فتاحی‌خوری‌آباد	بررسی جنگل‌شناسی به‌منظور احیای جنگل‌های گاوزبان مرپوان	۱۵
	بررسی کیفیت چوب ممرز در دو جامعه بلوط- ممرزستان انجیلی- ممرزستان خیرودکنار	۱۶
یوسف گرجی‌بحری	بررسی کمی و کیفی توده‌های بلندمازو ممرزستان در جنگل خیرودکنار	۱۷
حسین نریمانی	بررسی زادآوری طبیعی راش در رانشستان‌های گیلان در شرق سفیدرود	۱۸